

UDK: 1:17

Bahodir ESHBEKOV,

O'zbekiston jahon tillari universiteti mustaqil tadqiqotchisi, PhD

E-mail: bahodireshbekov727@gmail.com

Siyosiy fanlar doktori, professor F.Xatamov taqrizi asosida

SIYOSIY KOMMUNIKATSIYA VA INTERNET KOMMUNIKATSIYASI: SIYOSIY-NAZARIY YONDASHUV

Annotation

Maqolada siyosiy kommunikatsiya va internet kommunikatsiyasi fenomenlariga zamonaviy siyosiy-nazariy yondashuvlar nuqtai nazaridan tahliliy yondashilgan. Xususan, ijtimoiy tarmoqlarning yangi avlod siyosiy kommunikatsion platforma sifatida shakllanishi, ularning siyosiy diskursni shakllantirishdagi roli, shuningdek, raqamli kommunikatsiya vositalarining siyosiy hokimiyat va fuqarolik jamiyati o'rtasidagi an'anaviy interaktiv modelni transformatsiyalashdagi ta'siri atroflicha o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Kommunikatsiya, siyosiy kommunikatsiya, muloqot, internet, siyosat, siyosiy diskurs, fuqarolik jamiyati, axborot xavfsizligi, raqamli savodxonlik, Xalq qabulxonalari, inson manfaatlar.

POLITICAL COMMUNICATION AND INTERNET COMMUNICATION: A POLITICO-THEORETICAL APPROACH

Annotation

The article provides an analytical approach to the phenomena of political communication and internet communication from the perspective of modern political and theoretical frameworks. Specifically, it explores in depth the emergence of social networks as a new generation of political communication platforms, their role in shaping political discourse, as well as the impact of digital communication tools on transforming the traditional interactive model between political authority and civil society.

Key words: Communication, political communication, dialogue, internet, politics, political discourse, civil society, information security, digital literacy, People's Reception Offices, human interests.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ИНТЕРНЕТ-КОММУНИКАЦИЯ: ПОЛИТИКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Аннотация

В статье представлен аналитический подход к феноменам политической коммуникации и интернет-коммуникации с точки зрения современных политико-теоретических концепций. В частности, подробно рассмотрено формирование социальных сетей как политической коммуникационной платформы нового поколения, их роль в формировании политического дискурса, а также влияние цифровых средств коммуникации на трансформацию традиционной модели взаимодействия между политической властью и гражданским обществом.

Ключевые слова: Коммуникация, политическая коммуникация, общение, интернет, политика, политический дискурс, гражданское общество, информационная безопасность, цифровая грамотность, Народные приемные, интересы человека.

Kirish. So'nggi yillarda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning markazida inson manfaatlar, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash masalalari turibdi. Bu boradagi eng muhim mexanizmlardan biri sifatida Prezidentning Xalq qabulxonalari va virtual qabulxonalari faoliyat yuritmoqda. Ular fuqarolar bilan hokimiyat o'rtasidagi bevosita va ochiq muloqotni yo'lga qo'ygan, davlat boshqaruvida xalq ishtirokini kuchaytirgan inqilobiy vositalardan biri sifatida baholanishi mumkin. Frantsuz faylasufi M. Fuko ta'kidlaganidek, "hokimiyat bu faqat kuch emas, balki u doimiy ravishda til orqali amalga oshiriladigan va oqlanadigan jarayondir"[1]. Shu ma'noda siyosiy kommunikatsiya — bu hokimiyat diskursining vositasi. Masalan, siyosatchilar o'z chiqishlarida "xalq", "tinchlik", "taraqqiyot" kabi tushunchalarni tez-tez ishlatadilar. Bu so'zlar orqali ular o'z harakatlarini ma'naviy jihatdan asoslashadi, o'z siyosatini "haqiqat" sifatida ko'rsatishga urinadilar.

Shu ma'noda, O'zbekistonda ham oxirgi yillarda internetning siyosiy kommunikatsiyadagi o'rni sezilarli darajada oshishi, OAV va blogerlarning faoliyatidagi ochiq muloqot, Prezident murojaatnomalari, elektron hukumat tizimlari — bularning barchasi siyosiy kommunikatsiyaning raqamli tus olgan yangi bosqichidir. Shu bilan birga, bu sohada etik me'yorlar, axborot xavfsizligi va raqamli savodxonlik kabi dolzarb muammolar mavjud.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Siyosiy g'oyalar va kommunikatsiya jarayonlarining dastlabki shakllari insoniyat tarixining qadim bosqichlaridanoq shakllangan bo'lib, bu boradagi ilk nazariy qarashlar qadimgi yunon faylasuflari — Aflotun (Platon) va Arastu (Aristotel) asarlarida chuqur tahlil etilgan. Ularning siyosat, jamiyat va hokimiyat o'rtasidagi o'zaro

munosabatlarga oid fikrlari zamonaviy siyosiy kommunikatsiya nazariyasining asosiy tamoyillarini shakllantirishda g'oyaviy zamin bo'lib xizmat qilgan.

Sharq uyg'onish davri mutafakkirlari — Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Nizom-ul mulk kabi allomalar o'z asarlarida siyosiy boshqaruv, adolatli jamiyat, davlat va fuqarolar o'rtasidagi muloqot madaniyati, axborotning ijtimoiy nazorat vositasi sifatidagi rolini chuqur falsafiy tahlil etganlar. Ayniqsa, Abu Nasr Forobiyning "Fozil odamlar shahri" haqidagi ta'limoti "davlat boshqaruvida muloqot va axborot oqimining rolini e'tiborga olish zarurligini ta'kidlagan holda, kommunikatsiyaning siyosiy strukturani shakllantirishdagi ahamiyatini ko'rsatib bergan"[2].

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur ilmiy izlanishda tadqiqotning metodologik negizini zamonaviy siyosiy tahlilga xos bo'lgan yondashuvlar tashkil etadi. Jumladan, tizimlararo yondashuv, strukturaviy-funksional tahlil hamda siyosiy hodisalarni tipologik jihatdan tasniflash usullari asosiy analitik vosita sifatida qo'llanilgan. Bu uslublar siyosiy kommunikatsiyaning murakkablik darajasi, ko'p qatlamli tuzilmasi va uning tarkibiy qismlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni aniqlash hamda izchil tahlil qilish imkonini yaratadi.

Tahlil va natijalar. Kommunikatsiya bo'lmagan joyda siyosat ham mavjud bo'la olmaydi. Aristotel siyosiy hayotni inson tabiati bilan bog'lagan holda, "inson — ijtimoiy mavjudot" deya ta'riflagan edi. Unga ko'ra, siyosat bu ijtimoiy mavjudotlar o'rtasidagi muvozanatni saqlab turuvchi vositadir, ya'ni siyosiy muloqot — ijtimoiy tartibning shakllanishi va saqlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Kommunikasiya (lot. communicatio - umumlashtiraman, bog'layman) degan ma'noni anglatadi. "Kommunikatsiya" atamasi (lotincha communicatio - umumiyashtirmoq, bog'lamoq, muloqot qilmoq) eng umumiy tushuncha hisoblanadi. "XIX asrdayoq kommunikatsiya odatda o'zining muhandislik-texnik ma'nosida "yo'llar, yo'llar, joylarni bog'lovchi vositalar" (V. Dal ta'rifi ko'ra), harbiy-muhandislik kommunikatsiyalari sifatida qaralgan. XX asr boshlarida keng ilmiy muomalaga kiritilgan bu atama ijtimoiy-gumanitar bilimlarning turli sohalarida qo'llanilishi natijasida ijtimoiy mazmun kasb etdi" [2].

Kommunikasiyaning yana bir alohida turi bu siyosiy kommunikatsiya bo'lib, siyosiy institutlarni bir-biri bilan bog'lovchi vosita hisoblanadi. Bu turdagi kommunikatsiya orqali siyosiy qarorlar legitim asosda shakllanadi, ijtimoiy murosaga erishiladi va siyosiy jarayonlarning ochiqchiligi hamda hisobdorligi ta'minlanadi. Shu bois, siyosiy kommunikatsiya nafaqat axborot tarqatish, balki siyosiy irodani shakllantirish va siyosiy tizimlararo integratsiyani kuchaytirish vositasi sifatida ham talqin etiladi.

"Siyosiy kommunikatsiya" atamasi hozirgi mazmuni bilan yaqindagina siyosiy ilmlar lug'atida paydo bo'ldi. Politologik matnlarda ushbu tushunchaning bevosita qo'llanilishi ilk bor XX asr boshlarida yashagan F.Ratselga borib taqaladi: "siyosiy munosabatda axborot uzatish barcha kommunikasion xizmatlar ichidan eng muhimi sanaladi" [3].

Siyosat sohasidagi kommunikatsiya yoki siyosiy internet kommunikatsiya boshqa kommunikasion jarayonlar kabi uchta maqsadni ko'zlashi mumkin: "axborotni uzatish, fikrni o'zgartirish, xabardor bo'lganlarning xatti-harakatlarini o'zgartirish, ammo bu jarayonda asosiy narsa, shubhasiz, xatti-harakatlarning o'zgarishi, chunki u jamiyatdagi hokimiyat va boshqaruv munosabatlarining o'zagi hisoblanadi" [4]. Biroq, siyosiy kommunikatsiya jarayonida eng muhim omillardan biri sifatida insonlarning xulq-atvori va ijtimoiy-siyosiy faoliyatidagi transformatsiyalar alohida ahamiyat kasb etadi. Aynan xatti-harakatlar dinamikasidagi o'zgarishlar ijtimoiy tuzilmalarda hukumat va fuqarolar o'rtasidagi boshqaruv-ijtimoiy aloqalar poydevorini shakllantiradi hamda siyosiy legitimlikning qay darajada barqaror bo'lishini belgilaydi. Shu jihatdan qaralganda, ommaviy axborot vositalari siyosiy maydonda strategik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Axborot oqimlari ustidan nazorat o'rnatish, ularni yo'naltirish yoki manipulyatsiya qilish mexanizmlari axborot jamiyatida hokimiyatni amalga oshirish, uni saqlab qolish yoki yangi kuchlar tomonidan egallash uchun zarur geosiyosiy va kommunikasion resursga aylanmoqda. Bu holat siyosiy maydonda raqobatning yangi bosqichini yuzaga keltirib, ommaviy kommunikatsiya vositalari (OKV)ning faqat axborot tarqatuvchi emas, balki ijtimoiy ong va siyosiy qarorlarni shakllantiruvchi kuch sifatidagi rolini yanada kuchaytiradi.

Siyosiy kommunikatsiya haqidagi zamonaviy nazariy qarashlar ildizi uzoq tarixga ega. Kommunikasiyaning antik davrdan buyon siyosiy ta'sir vositasi sifatida tushunilganligi haqida bizgacha yetib kelgan qadimiy yunon va rim manbalari guvohlik beradi. Platon hayoliy davlat haqidagi mulohazalarida "ma'rifiy maqsadlarda miflarni "qayta yozib olish" va xudolarning odamlar oldida yaxshi ko'rinishga ega bo'lmagan joylarini olib tashlash" [5] ni taklif qilgan. Arastu birinchi bo'lib, "oliy "umumiy farovonlik"ka erishishga yo'naltirilgan "muloqot"ni tahlil qilib, siyosiy faoliyat kommunikasion aspekti" [6] ga e'tibor qaratdi.

Natijada siyosatning kommunikasion mohiyati haqidagi alohida tasavvurlar "umumiy huquqiy tartibot"ni o'rnatish maqsadini ko'zlaydigan siyosiy muloqot haqida gapirgan. Siseron asarlarida huquqiy tushuncha ega bo'ldi. Lekin, bugungacha siyosat sohasida axborot ta'siri va o'zaro ta'sirlashuv jarayonlarini anglash va nazariy o'rganishda siyosiy kommunikatsiya hali-hanuz tadqiqotlarning nazariy metodologik obyekti sifatida o'rganilmagan.

Siyosiy kommunikatsiyaning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilishda, eng avvalo, uni siyosiy makonda kechayotgan faoliyat yoki institutsional jarayon sifatida anglash zarur. Ushbu fenomenni chuqur anglash uchun, avvalo, "kommunikatsiya" atamasining semantik va kontseptual mazmunini aniqlab olish lozim.

Xorijiy va mahalliy siyosatshunoslikda bu konsepsiyaga turlicha yondashuvlar mavjud. Tadqiqotlarda "kommunikatsiya" atamasi ba'zida axborot oqimini ifodalovchi neytral hodisa sifatida, ba'zida esa siyosiy kuchlarning strategik vositasi sifatida talqin qilinadi. Shunga qaramay, bu atama hanuzgacha ilmiy hamjamiyatda bahsli mavzulardan biri sifatida o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Bu holat, birinchi navbatda, "kommunikatsiya" tushunchasining tarixiy va nazariy evolyutsiyasi bilan bog'liq. Ya'ni, mazkur atama har bir tarixiy davrda, turli siyosiy kontekstlarda, har xil mazmuniy yuklama bilan qo'llanilgan. Ayniqsa, global axborot makonining kengayishi va siyosiy kommunikatsiya vositalarining texnologik transformatsiyasi ushbu tushunchaning kontseptual doirasini yanada murakkablashtirib yubordi.

Bu jarayonni nazariy jihatdan tahlil qilganda, siyosiy kommunikatsiya Antonio Gramshi ta'riflaganidek, "hegemoniya"ni shakllantirish vositasiga aylanadi. Ya'ni, siyosiy hokimiyat ommaviy ongda o'z hukmronligini qabul qildirish orqali ijtimoiy konsensus yaratadi" [14]. Habermasning "ijtimoiy ommaviylik" nazariyasiga ko'ra esa, "siyosiy kommunikatsiya – fuqarolarning jamoaviy fikr shakllanishiga xizmat qiluvchi, axborotning erkin almashinuvi asosida siyosiy qarorlar legitimligini ta'minlovchi asosiy maydon hisoblanadi" [15].

Bugungi global siyosiy realitetda siyosiy kommunikatsiya shunchaki informatsion faoliyat emas, balki siyosiy rejimlar o'zini saqlab qolish strategiyasi sifatida qaralmoqda. Bu jarayonda siyosiy diskurslar, framing (muammoni belgilash), spin (axborotni burish) kabi texnikalar orqali siyosiy haqiqat ijtimoiy ongda shakllantiriladi.

Davlat boshqaruvi samaradorligi ham bevosita siyosiy kommunikatsiyaning ochiqchiligi, izchilligi va ishonchiligi bog'liq. Komponentlararo (davlat – jamiyat – OAV – siyosiy partiyalar) kommunikativ muvofiqlik mavjud bo'lgan tizimlarda boshqaruvga bo'lgan ijtimoiy ishonch yuqori bo'ladi, bu esa o'z navbatida siyosiy tizimning legallik resurslarini boyitadi.

Shuningdek, siyosiy kommunikatsiya orqali siyosiy irodaning ijtimoiy ongda anglashuvi va qabul qilinishi ta'minlanadi. Bu jarayonni M. Vebberning legitimlik tiplari nuqtai nazaridan qaraganda, "kommunikatsiya - an'anaviy, xarizmatik va ratsional-huquqiy legitimlik uslublarini o'zida mujassamlashtirgan vosita sifatida maydonga chiqadi" [13].

Siyosiy kommunikatsiyaning samaradorligi — bu faqat texnologik yoki tashkiliy masala emas, balki siyosiy tizimning ochiqchiligi, pluralizmi va ishtirokchilik darajasi bilan bevosita bog'liqdir. U siyosiy kuchlar o'rtasidagi muloqotni tashkil etish, ommaviy ongga ta'sir o'tkazish, ijtimoiy konsensusga erishish, va eng asosiysi — siyosiy qarorlar jarayonini ijtimoiy qonuniyatlarga mos tarzda olib borishda hal qiluvchi o'ringa ega.

Bugungi globallashuv va raqamli siyosiy makon sharoitida siyosiy kommunikatsiya faqat davlat idoralari bilan cheklanmaydi; u raqamli platformalarda shakllanayotgan yangi siyosiy identifikatsiyalar, fuqarolik faolligi va axborot strategiyalari orqali siyosiy realitetni qayta formatlash vositasiga aylanmoqda. Siyosiy kommunikatsiyaning samarali olib borilishi — bu demokratik legitimlikni mustahkamlash, ijtimoiy kelishuvni ta'minlash hamda davlat va jamiyat o'rtasidagi ishonchni kuchaytirishning kalitidir. Bu borada rus politolog-olimi S.V.Paulovning fikrlari diqqatga sazavor; "siyosiy kommunikatsiya bir vaqtning o'zida siyosiy tizimning elementi va siyosiy jarayonning muhim tarkibiy qismi bo'lishi bilan birga, ikki tomonlama xususiyatga ega degan xulosaga kelishimiz mumkin. Siyosiy va ijtimoiy institutlarning o'zgarishi natijasida siyosiy kommunikatsiyaning roli sezilarli darajada o'zgaradi: tizim elementlari va atrof-muhit o'rtasida ijtimoiy-siyosiy ma'lumotlarning aylanishini ta'minlaydigan texnik vositadan siyosiy aloqa siyosiy kommunikatsiyani uzatishning mustaqil jarayoniga aylanadi, jamiyatning turli siyosiy subyektlari va institutlari o'z rollari va funktsiyalarini samarali bajarishi uchun zarur bo'lgan ijtimoiy aloqalarning barqarorligini ta'minlaydi" [7].

Shu jihatdan, siyosiy kommunikatsiyani chuqurlashtirish va uni institutsional darajada takomillashtirish — har bir taraqqiyotgan davlat uchun strategik vazifa hisoblanadi. Ko'plab sharq mamlakatlari, xususan, "Markaziy Osiy davlatlarida dodxohliklavozi joriy qilingan bo'lib, dodxohning vazifasi

xalqni arzi-holini hukmdorga yoki joylardagi hokimlar, voliyarga yetkazish bo'lgan" [8]. Shu muloqot orqali hukmdorlar yoki joylardagi xukumat vakillari ijtimoiy muammolarni hal qilib, siyosiy hokimiyat barqarorligini ta'minlab kelgan. Bu o'z davrida xalq bilan muloqotning bir ko'rinishi bo'lgan.

Xulosa va takliflar. Mustaqillik davrida, ayniqsa, Prezident Sh.M.Miziyoyev boshqaruvga kelgandan keyin joriy qilingan xalq bilan muloqotning mutlaqo yangi shakli "Xalq qabulxonalari"ning joriy qilinishi, mamlakatimizda anchadan buyon yig'ilib qolgan ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy-maishiy muammolarni aniqlanishiga va tezkor yechimlarini topilishiga asos bo'ldi. Yurtimizda fuqarolarning qonuniy manfaatlarini hamda

inson huquq va erkinliklarini himoya qilishda Xalq qabulxonalari va virtual qabulxonalarning ahamiyati beqiyos [9]. Ushbu tizimning asosi bo'lgan "Prezident virtual qabulxonasi va Xalq qabulxonalari bevosita davlat rahbariga murojaat qilish, xalq bilan doimiy muloqot olib borish, odamlarni qiyinab kelayotgan muammolarni o'z vaqtida samarali hal etishning ta'sirchan mexanizmiga aylandi" [10]. Biz bu o'rinda, xalq bilan muloqotning ilgari mamlakatimiz tarixida bo'lmagan shakli, virtual shakliga o'tilishi, siyosiy kommunikasiyaning tezkor aloqa tarziga e'tiborni qaratishimiz muhim. Zero bu tizim faqat takomillashib kelmoqda. Bu esa zamon talabi va ijtimoiy-siyosiy ehtiyojlar omilidir.

ADABIYOTLAR

1. Фуко Мишель. Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью. - М.: Праксис, 2002. — Ч. 3. — с.170.
2. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. - T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2004. - 160 b.
3. Ratzel F. Politische Geographic. - Oldenburg, 1903; Цыганков П.А. Международные процессы в условиях глобализации: проблема эффективной коммуникации // Вестник Московского университета. Серия 18: Социология и политология. - 1999. - № 4. - С.57.
4. Грачев М.Н. Политическая коммуникация: теоретико-методологический анализ: Автор.диссер. на соискание ученой степени док. полит.наук.- М.: Моск. пед. гос.универ, 2005.-с.6.
5. Платон. Государство // Платон. Филеб,Государство, Тимей, Критий. - М.: Мысль, 1999. 420 с.
6. Аристотель. Политика. // Аристотель. Сочинения: В 4 т. Т.4. - М.: Мысль, 1983. 644 с.
7. Аристотель. Сочинения: В 4-х т. Т. 4 / Пер. с древнегреч.; общ. ред. А. И. Доватура. - М.: Мысль, 1983. - Б. 830.
8. Паулов С. В. Политическая коммуникация как способ формирования социальных связей //Авт. дисс. канд. полит. наук. - Санкт-Петербург,2009. -С.7.
9. Додхоҳ ҳақида // <https://qomus.info/encyclopedia/cat-d/dodxoh-uz/>
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 январдаги ПФ-5633-сонли «Аҳоли муаммолари билан ишлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони. <https://lex.uz/docs/4208064>
11. Hasanov S. Xalq qabulxonalari faoliyatini ilmiy va amaliy jihatdan o'rganmasdan turib ularni takomillashtirish mushkul // https://pm.gov.uz/oz/lists/view/820?sort=closed_at
12. Сейдабуллаева Н.Т. Сиёсий коммуникация тушунчаси ва унинг мазмун-моҳияти. Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities Hosted online from Plano, Texas, USA. Date: 1st February, 2023. –pp.56-64.
13. Wæraas, Arild. (2018). On Weber: Legitimacy and Legitimation in Public Relations. // Public Relations and Social Theory. 2nd Edition – 2018. – pp.21.
14. Hegemony in Gramsci // <https://scholarblogs.emory.edu/postcolonialstudies/2014/06/20/hegemony-in-gramsci/>
15. Habermas, Jürgen (2006): "Political communication in media society: Does democracy still enjoy an epistemic dimension? The impact of normative theory on empirical research". In: Communication Theory. 16 (4), 411–426.